

Zeitschrift: Annalas da la Societad Retorumantscha
Herausgeber: Societad Retorumantscha
Band: 122 (2009)

Buchbesprechung: Das Funktionieren der Dreisprachigkeit im Kanton Graubünden
[Matthias Grünert, Mathias Picenoni, Regula Cathomas, Thomas Gadmer]

Autor: Collenberg, Cristian

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 21.07.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Matthias Grünert, Mathias Picenoni, Regula Cathomas, Thomas Gadmer: *Das Funktionieren der Dreisprachigkeit im Kanton Graubünden. Romanica Helvetica vol. 127. A. Francke Verlag, Tübingen e Basilea. 2008*

Cristian Collenberg

La plurilinguitad sco buordi e schanza

«Tenor miu avis eis ei fetg impurtont da mantener il romontsch, schegie che mo ina pintga part dalla populazion discuora quei lungatg. Naturalmein duei il tudestg buca veginir alla cuorta tras il romontsch.»

Quei citat dad ina giuvna da 19 onns tematisescha ils pli differents aspects che s'audan tier la tematica dalla trilinguitad el Grischun. Scio etichetta ei quella trilinguitad daventada gest ils davos onns ina noziun da frequenza quasi inflaziunara. Ella vegin reclamada e dilucidada en ils contexts ils pli differents, e savens han ins l'impressiun d'haver in deficit sch'ins sto conceder ch'ei seigi buca senza auter clar tgei ch'ins manegia exactamein mintgamai en quei mument ch'ei vegin discurriu surlunder. Ils discuors ein per ordinari fugitivs e punctuals, els sedrezzan ad in publicum specific ed intendan ina finamira plitost imp licita.

E perquei ein ins leds da survegnir enta maun cun la publicaziun da Matthias Grünert, Mathias Picenoni, Regula Cathomas e Thomas Gadmer ina ovra che prenda peda e sclarescha las premissas dil discuors, che empeila lectur e lectura sin in viadi tras las regiuns linguisticas grischunas e definescha damondas ch'ins vul rispunder cun agid d'in corpus da datas ch'ei veginus rimnaus el rom da quei project scientific.

Il resultat ei in cedisch da bunamein 500 paginas ch'informescha davart il funcziunament della schinumnada «trilinguitad el Grischun». En quei senn ei il tetel *Das Funktionieren der Dreisprachigkeit im Kanton Graubünden* era programmatic. Ei settracta da descriver la pratica linguistica, quei che ensiara dad ina vart lavur d'inventarisaziun, mo era interpretaziun da mecanissem da decisiun, cun auters plaids: la caracterisaziun dalla politica dil lungatg en nies cantun che sedeclarar sco sulet cantun triling en Svizra. Mo canticuar quei patratg menass gia alla discussiun da resultats, quei che duei succeder cun in pèr cavazzins pér ella davosa part dalla presentaziun.

Tgei che la publicaziun presta

En in capitel introductiv vegin la percepziun dalla trilinguitad tematisada, e quella munta, sco il tetel dalla presentaziun emprova da far resortir, en-

zatgei unic e special, mo che schendra laver e caschuna era expensas. Ils auturs resumeschan la historia dalla perscrutaziun dalla situaziun linguistica ed explicheschan lur finamiras e lur proceder. Quella basa da laver ei già aschi interessanta, che la presentaziun sesenta quasi obligada d'entrar cuortamein en caussa. Tenor il principi da representanza dils treis lungatgs cantunals vegnan ils suandonts loghens risguardai:

Cuera, 3 vischnauncas da lungatg tudestg (qualsras!), 8 vischnauncas romontschas che serepartan en subgruppas che sedifferenzieschan tenor la preschientscha romontscha. Las fermas vegnan representadas tras Lumbrein, Ramosch e Müstair. Laax, Samedan e Segl e. E. stattan per loghens cun preschientscha mediocra tochen fleivla, Surava ed Andeer, dus loghens ch'ein vegni germanisai pér cun las davosas generaziuns, representan ils loghens cun preschientscha fleivla. Leutier vegnan 4 vischnauncas ord il Grischun talian e Beiva nua che tuts treis lungatgs existan tradiziunalmein. En quei capetel vegnan terms impurtants per la studia explicai e commentai: Tenuta visavi il lungatg, loialitat ed illoialitat visavi quel, la damonda dil prestisch. Cheu setracta ei senza dubi da categorias che giogan ina rolla impurtonta ella situaziun nua che lungatgs minoritars coexistan cun in lungatg dominont. E quei ha per consequenza che la situaziun dil lungatg minoritar ch'ei periclitau en sia existenza vegn tematisada en moda centrala en quella publicaziun.

Concentraziun sin la perspectiva dil lungatg romontsch

Il cudisch davart la trilinguitad ei già vegnius presentaus ella medias e vegn era commentaus els annuaris dallas outras regiuns linguisticas dil Grischun. Egl annuari dalla SRR eis ei indicau da nezegiar il spazi che stat a disposiziun per far enzacontas remarcas ord la perspectiva dil pugn da vesta romontsch. Ei seigi mo fatg attent sin la descripziun della situaziun dil romontsch el secund capetel, per la quala ils resultats dalla dumbraziun digl onn 2000 fuorman la basa.

Il capetel che s'occupescha dil territori romontsch (III) cumpeglia ca. 80 paginas e cuntegn informaziuns e constataziuns ordvart interessantas. Igl ei vegniu intercuriu els loghens suranumnai tgei posiziun ch'il lungatg romontsch ha en differentas domenas: Famiglia, contact denter las generaziuns, communicaziun cun collegas, plaz da laver, contact cun instanzas communalas, communicaziun enteifer gremis communals, scolaziun. La basa da datas ei vegnida creada cun agid da questiunaris, e per la differenziun eis ei era vegniu fatg intervestas cun ina selecziun da partenaris (persunas carschidas). Senza entrar en detagls san ins constatar che la basa da material ei vasta e lubeschha ina discussiun differenziada. Ils resultats

vegnan presentai e commentai mintgamai per la gruppera da vischnauncas ch'appartegnan allas gruppas definidas tenor la preschientscha (documentada statisticamein) dil romontsch.

Constataziuns

Grazia all'analisa detagliada e sensibla dils resultats engarta il lectur adina puspei interessantas objecziuns ch'illustreschan la relaziun tier il lungatg e realitads en moda surprendenta. Schi fascinont sco ei füss d'entrar en tals detagls, eis ei tuttina pli cunvegnent da seconcentrar sin enzacons aspects centrals. Buca tut ils fatgs che la studia constatescha ein enconuschient-schas dil tuttafatg novas, mo en mintga cass vegn ei cumprovau en enza-cons puncts caussas ch'ins ha magari tratg en consideraziun en quellas bia-ras discussiuns partenent promozion e manteniment dil lungatg dils davos onns. Sco igl ei vegniu menziunau all'entschatta gruppescha la studia las vischnauncas romontschas tenor la preschientscha graduala dil romontsch els loghens corrispondents. Interessantamein ei quella categoria per gronda part congruenta cun il tip da scola che vegn mintgamai praticaus: scola fundamentala romontsch tier l'emprema gruppera, scola fundamentala tudestga cun uras da romontsch ella tiarza gruppera. La secunda gruppera stat zanua denteren. (Igl ei bein da dir che la differenza denter Laax e las visch-nauncas dall'Engiadina Aulta ei considerabla, malgrad che la statistica muossa ina gronda preschientscha dil tudestg en quei liug ch'ei daventaus en cuort temps ina destinaziun turistica da num en Surselva! – Il lungatg romontsch ha a Samedan e cunzun a Segl ina posizion bia pli fleivla che a Laax.) Igl exempla da Surava, nua ch'ins ha midau dad in di sin l'auter il lungatg da scola, vegn documentaus, sche jeu vesel endretg, per l'emprema gada en quella moda. Che la midada dil lungatg dil liug (tudestg en stagl da romontsch) stetti en stretga relaziun cun quella decisiun, gliez muossi igl exempla en moda impressiunonta, san ins leger ella studia. Ed ins vegn era tier la conclusiun, che quella dotaziun minimala dil lungatg tradiziunal ch'ins sesenta obligaus da garantir sco reverenza al temps nua che las vischnauncas eran aunc romontschas, contribuescha ni alla posizion dil romontsch ni ad in augment da capientscha e simpatia per quel. Samedan ha introduciu sco emprema vischnaunca ella regiun la scola bi-lingua, il model che vegn surprius dad ina vischnaunca suenter l'autra. Ei semuossa ch'il status dil romontsch en scola ha in'influenza directa sin l'integrazion, schizun en loghens nua ch'il lungatg tradiziunal ei fetg flei-vols, sco a Segl, nua che persunas intervistadas fan valer ch'il puter seigi in tratg distinctiv che lubeschi era da sedifferenziar da quels biars ch'ein buca indigens! Probabel vul quei dir per tut quels loghens che vulan spin-drar il romontsch cun agid dalla scola bilingua: Quei sa gartegiar tochen

ad in cert grad, sch'ei reussescha da cumbinar il lungatg che sto vegnir promovius specialmein cun il sentiment dad ina plivaleta. Interessant eis ei da veser tgei rolla che l'emoziunalitad gioga, mo cu in auter lungatg ch'igl 'agen' ch'ei daventaus minoritars dominescha entuorn ed entuorn, lu vegn ei difficil per il giuvenil da renconuscher quella plivaleta.

Dilemmas

Era il cudisch davart la trilinguitad el Grischun relativescha buca l'impresiun che la promozion dils lungatgs minoritars – il talian sto batter per ch'el vegni respectaus, il romontsch per ch'el sappi survivor – seigi aunc adina tendenzialmein ina caussa che vegn delegada alla responsabladad privata. Ord la vesta dalla maioritad munta quei che la cuminanza lingüistica stoppi bein mirar sezza co ella vegni a frida cun la tradizion ed il manteniment da siu lungatg. En quei senn nutrescha la studia buca illusjuns, ed ella ei era buca gest adattada per derasar in optimissem stravagau. (Quei astga naturalmein buca vegnir capiu sco renfatscha). A quels (e quellas) che fan la politica da lungatg(s) en nies cantun para ei da bastar sch'els san quintar cun il sustegn dalla maioritad. E la maioritad ha in maletg ordvart clar partenent las obligaziuns che sedattan ord nossa plurilinguitad.

Ei fuss da giavischar ferventamein ch'ils resultats da studias sco la presenta vegnessien integrai ella discussiun politica, ch'ins prendess enconuschientscha da quei che semuossa ord la laver scientifica cu ei retracta da prender decisiuns da pertada culturala e structurala. Ins lubeschi da far atents che gest il sectur da scola e formaziun – e quei muossa la studia era en moda impressiunonta – ensiara aunc in bi diember schanzas. Mo gest en quei sectur san ins era accelerar svilups che fussen buca giavischai sch'ins prenda serius la damonda dalla promozion dil carstgaun sco esser cultural, tier il qual il lungatg s'auda essenzialmein.

Per la fin: Trilinguitad?

Ina remarca finala partenent trilinguitad vivida seigi tuttina aunc lubida. Jeu hai limitau mias remarcas sin la contribuziun ch'ei dedicada allas visch-nauncas romontschas. Ils lungatgs dalla publicaziun ein tudestg e talian. Dalla prefaziun dat ei ina versiun en tuts treis lungatgs. La part taliana vegn introducida cun in cuort passadi en tudestg. La conclusiun cumpara – sco text identic – en tuts treis lungatgs. Il romontsch ei representaus cun citats originals ord las intervestas, e quels vegnan naturalmein translatai en tudestg. Era quella soluziun, ch'ha probabel raschuns fetg praticas, do-

cumentescha la realitad da nossa trilinguitad. Jeu hai discurriu dil buordi da quella. Ins vul ed astga buca munchentar da far la reverenza als lungatgs minoritars, ina mudesta a quel cun la posiziun mediocre, ina adequata al lungatg fleivel. Quei tuna forsa immens critic, ei denton buca manegiau aschia. La plurilinguitad praticada sforza d'anflar sligiaziuns che cuostan ni memia bia energia ni memia bia daners ni memia bia temps e pazienzia. Cu ins ha capiu enzatgei vul ins buca senz'auter udir ei aunc en in auter lungatg, era sch'ei fuss igl agen. Gest da quei profitescha naturalmein il lungatg maioritar, pia exact la situaziun da partenza da nossas ponderaziuns. Ch'ils dus auters lungatgs cumparan buca el tetel dalla publicaziun, gliez san ins denton tuttina registrar in techet sco schanza munchentada.

